

U osvit Prvog maja

Ljerka Pavojić

Bila sam još mala djevojčica. Ratni proljetni dani prolazili su jedan za drugim donoseći sa sobom radost i tugu. Već je i zadnja grupa omladinaca napustila selo i otišla u partizane. Talijani su jednog jutra došli i zaposjeli jednu od najvećih kuća na obali, s koje se je pogled protezao na cijelo selo i na luku koja se je poput portkove zasjekla u kamenite škrape obrasle gustom borovom šumom.

A tamo gdje puče vidik na Splisku i Omiš, na samome rtu stoji svjetionik usamljen baš kao i usamljeno groblje tu pored njega. Ništa tu nema što bi remetilo mir mrtvih osim mrmorenja valova i salbasnog šuma borova i čempresa. Pored samog groblja je put koji vodi do Postira i Supetra, sav obrašao u stoljetnom boru s jedne i druge strane tako kad čovjek prolazeći ovuda zaobiđe ugao groblja osjeća se kao da je stupio u tunel od borovine.

Obično se u našem selu Prvog maja pale vatre na najvišim mjestima, da bi odgovorile na pozdrav onima tamo preko Bračkog kanala. Djeca i odrasli poslije rada beru cmilj (smilje) i kad se spusti noć preskaču se vatre na radost djece i odraslih. Koliko sam samo puta opalila kosu i trepavice preskačući ove nezaboravljene vatre. To je prošlo a ipak ostaje živa uspomena kao da je bilo jučer.

Eto opet je došao taj dan. Malo nas ima u selu. Nekoliko djece i postarijih. Cijelo se jutro nešto osobito osjeća u zraku a kao po dogovoru i more bjesni — prava »tramuntana« (sjevernjak).

Talijanski patrolni čamac se i ne usuđuje preko uvale u izvidnicu. Razbio bi se o svjetionik u komadiće. Glad je velika a rat ne prestaje. Opkoljeni smo sa svih strana. Talijani nikome ni koraka ne daju iz sela. Što da jedemo. Puno nas je djece, osmero sve jedno drugome do uha. Mama je jučer dala zadnji komad bjankarije (rublja) za nekoliko kila kukuruza nekoj ženi iz škripa. Pa ipak — uvjereni smo izdržat će se. Ne savija se ovaj narod, sloboda i ponos čovjeku su svetinja.

Toga jutra došli su Miro i Toni da se oproste sa svojima prije nego će ih sa Vidove gore prebaciti preko na Biokovo. Nitko nije ni slutio kakvo će iznenađenje učiniti selu ova dva mlada partizana.

Na večer su straže bile pojačane a reflektor sa kuće na obali ukrštavao je svoja svjetla čas put neba, čas na lanternu i sve tamo gore gdje prestaje biti Spliska. Toni i Miha (tako su seljani nazivali Mira) nijesu spavali. Poslije nego su pojeli nešto zelja na brzinu što im ga je kuma Marija donijela u kućice Špire Dopića u Zastupu, oni su se polako kao sjena počeli udaljavati od mjesta prema Krneg Ratu preko Velike Barkodele. Između gustog grmlja planice i mrtine čekao ih je sakriven mali čamac kojeg su uspjeli sakriti od talijana kad su pokupili u selu sve ribarske brodove i odnijeli ih u nepovrat. Talijanska patrola čula se je u blizini ali to nije smetalo ovoj dvojici da rade velikom brzinom.

»Toni jesi?« šapnuo je Miro svom drugu preko krme. »Jesam« gotovo je.

Čamac je sklizao desetak metara po borovim iglicama dok je došao do uvalice. Ukrcali su se i napola ležeći uhvatili vesla i predali se morskim valovima.

Mitraljez je u selu štektao svaki čas, to su talijani tješili sami sebe od straha, a narod se je već privikao na ovu večernju monotonu pjesmu. Od Krneg Rata do svjetionika ima oko 500 metara udaljenosti. To prokletu svjetlo na svjetioniku koje se čas pali čas gasi i koje ukazuje brodovima na opasnost da se ne razbiju. Teškom mukom savladavala su ova dvojica pobjesnulo more. Valovi su se uzdizali kao bijesna životinja da zatim istog časa nestanu u ponor a onda opet gore. Dvije prikaze u lađi borile su se sa ovom pobjesnelom stihijom i polako napredovali. Reflektor je stalno bacao snopove svjetlosti na uvalu. Hoće li ih otkriti?

Vesla kao da i nisu više trebala. Silna struja i jačina vjetra ih je nosila. Već su nasred uvale. Opasna zona. Talijani nešto glasno pričaju jedan drugome jer se boje ove tišine osim zavijanja vjetra i udaranja mora o stijene. Svako stablo bora za njih je »diavolo partizano« jer su to više puta i iskusili. Stariji ljudi iz sela se ne sjećaju da je itko po ovakvoj tramuntani mogao izaći iz vale.

More kao da je znalo kakva je svrha ovog podviga. Čak i kada se je propinjalo zaklanjalo bi lađu s ljudima malo sa strane, a kad bi ih izdiglo gore na vrhu izgledali su na ogromnim valovima kao ptice. Još malo i eto lanterne. Toni je šapnuo Miru u jednom predahu: »Ti skoč i drž brod a ja ću se uspet na sviću«.

Brod se je s jednim naletom vala zabio u škripac, a ona dvojica su brzo iskočila noseći nešto dugačko pod miškom. Sada su trebali učiniti i ono posljednje. Osluhnući su na jednu pa na drugu stranu, pa kad su se uvjerali u sigurnost u nekoliko koraka brzih kao strijela bili su kod ferala (svjetionika). Trebalo ga je najprije ugasiti. Puče staklo a svjetlo nestane. Lanterna se još jače obavije tamom. Ljudi su s kuća primjećivali: I lanterna se je udunula od velikog nevremena«.

Tada se iz mraka zaleprša nešto na vjetru.

»Hoće li izdržat do jutra« promuklo šapne Miro. »Ja mislim da hoće, kolac je debel a vezan je i sa ž'com« dobaci Toni

Tada još prije nego će poći baciše jedan pogled unazad k zastavi, to joj je bio upućen pozdrav i oproštaj i čestitka.

Trebalo je nasukaši brod uvući u grmlje borića ili u kućicu od groblja. Odlučili su se za ovo prvo. Smjestili su brod u grmlje mrtina iza malog zida u Rokov vinograd a čnda kao vjeverice u dugim i brzim skokovima nestaše u tami.

Nešto iza ponoći tramuntana se je pomalo smirila. Obćavalo je da će biti lijepo jutro. Jutro je zaista bilo krasno sa malo vjetra ali more više nije bijesnulo — mjesto bijesnih urlika od prošle noći ono je sada pjevalo pjesmu jer danas je bio Prvi maj. A onda kao da je pukla puška. Svakome je od udivljenja prestao dah i srce brže zakucalo od radosti. Tamo visoko na samom vrhu svjetionika crvena kao krv vijorila se je ponosno velika Crvena zastava. Talijanima se također grlo stislo. Kao omadijani gledali su tamo na vrhu crveno znamenje. Bit će sada premetačina i ispitivanja. Neka — isplatilo se je. Kao i prošlih godina tako i ove bio je na hrabar i izvanredan način pozdravljen Međunarodni praznik rada.

Gore visoko na brdu gledali su svoju zastavu Miro i Toni sa ponosom i ushićenjem, jer to je bilo njihovo djelo ove grozne noći.

Tada su se sjetili kao iz sna i rekli jedan drugome: »Toni na dobro ti došo Prvi maj« rekne Miro. »I tebi moj Miro« rekne Toni i čvrsto stisne ruku svoga druga.

Stari ribar

Ruke su njegove tvrde i jake
želje velike i sjeta mnoga
počiva u očima.

Krpi mreže pod maslinom
i čeka velika proljeća
da se ponovo oplemeni more.

Vole ga uvale i doci
vole ga djeca i delfini
i voda je mirna pred njegovim pogledom.

On sluša veliku muziku dana
radostan i sjetan
a kada se večer spusti
more mu priča veliku priču mladosti . . .

Vladimir PAVIĆ, Zadar